

ЦІННІСТЬ СІМ'Ї В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК ОСНОВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВИ

Михайленко О. В.

*аспірант кафедри філософії, соціології
державного управління ДРІДУ НАДУ
при Президентові України*

У статті розглядається одне з пріоритетних завдань сучасного українського суспільства, яке полягає в зміцненні цінності сім'ї. Обґрунтовано необхідність реалізації напряду державно-управлінської сімейної політики щодо формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї. Запропоновано комплекс практичних рекомендацій органам державного управління України.

Ключові слова: сім'я, цінність сім'ї, ціннісні орієнтації на сім'ю державна сімейна політика.

В статье рассматривается одна из приоритетных задач современного украинского общества, которая заключается в укреплении ценности семьи. Обоснована необходимость реализации направления государственно-управленческой семейной политики по формированию в сознании людей понимания важности роли семьи. Предложен комплекс практических рекомендаций органам государственного управления Украины.

Ключевые слова: семья, ценность семьи, ценностные ориентации на семью государственная семейная политика.

The article deals one of the priorities of contemporary Ukrainian society, which is to strengthen family values

The need to implement the directions of the state family policy on forming in the minds of people of the importance of family substantiated.

A set of practical recommendations authorities of Ukraine proposed.

Keywords: family, family values, value orientation on the family, State Family Policy.

Якби надати всім народам на світі вибрати найкращі з усіх звичаї і чесноти, то кожен народ, уважно розглянувши їх, вибрав би свої власні.

Геродот Галікарнаський

*Коли шляхетний чоловік цінує свою сім'ю, в народі процвітає людяність.
Коли він вірний традиції, народ не поступає дурно.*

*Конфуцій (*нравиться, но не уверена, что слова Конфуция)*

Постановка проблеми. Тенденції сучасного розвитку сім'ї обумовлені економічними, політичними і духовними факторами, як глобального, так і локального характеру. Якщо до ХХ ст. сім'я відображала цінності сімейного ієрархії, освітлені релігійної ідеєю нерозривності шлюбу, багатодітності, то, починаючи з ХХ ст., цінність сім'ї пов'язується з іншими якостями – нуклеарністю, егалітарністю, малодітністю, де особистісні відносини людей відіграють більш значну роль.

Зміни, які зазнають соціальні інститути сім'ї та шлюбу в сучасному світі, включаючи їх девіантні і руйнівні аспекти, змушують звернутися до тих тенденцій, які повертають сім'ї її справжнє призначення бути фактором морального зростання та інвестиційною галуззю духовного виробництва, основою соціального та економічного добробуту, об'єднуючим початком цілісності народу. [3] Таким чином, соціальна цінність сім'ї постає не тільки як дослідницька, а й морально-практична проблема.

Аналіз досліджень. Дослідженню сім'ї та її соціальної значущості присвячені праці видатних соціологів О. Конта, Ф. Ле Пле, Е. Гідденса, що розглядали сім'ю як базовий осередок суспільства та типи сімей в якості засобу розуміння історичного руху функціонування суспільства в цілому. Соціальна цінність сім'ї знайшла своє висвітлення в працях радянських дослідників А. Г. Харчева, Д. І. Чеснокова, М. Д. Шиміна. Соціально-економічні і соціально-моральні аспекти трансформації ціннісних орієнтацій в сучасній сім'ї відображають праці К. К. Баздирева, С. І. Голода, Т. О. Гурко, І. Ф. Дементьєвої, В. Т. Лісовського, Т. Ю. Шманкевич та ін. Проблема соціалізуючої значущості сім'ї для особистості відображена в роботах В. С. Грехньова, О. М. Здравомислової, І. С. Кона, Л. Є. Моториної, Л. М. Панкової. Сім'я та її цінність з точки зору проблем сучасної

демографічної ситуації розглядається такими дослідниками, як А. І. Антонов, В. А. Борисов, А. Г. Вишневський, А. Г. Волков, В. В. Єлізаров, Є. М. Лібанова, В. М. Медков та ін. Питання відношення сучасної молоді до сім'ї як до головної цінності широко досліджувалися вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких А. Й. Буковинський, О. І. Вишняк, С. В. Ничипоренко, В. Л. Оссовський, В. П. Чорноволенко.

Переважання в дослідженнях аналітики, соціологізування призвело до того, що вивчення сім'ї має, в основному, інституційний контекст. Практично не висвітлюються питання соціальної цінності сім'ї на рівні особистості, суспільства і держави в їх взаємозв'язку.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є аналіз ціннісного статусу сім'ї в сучасному українському суспільстві та вироблення пропозицій по удосконаленню державної сімейної політики, спрямованої на усталення цінності сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Сім'я – це фундамент суспільства, основа його стабільності і процвітання. Виконуючи соціальні функції відтворення населення, виховання дітей, організації і ведення домашнього господарства, споживання, побуту і дозвілля, соціального контролю за поведінкою членів сім'ї, турботи про здоров'я один одного [2], сім'я є соціальною цінністю, що забезпечує нормальне існування суспільства.

Ціннісне ставлення особистості до сім'ї формується під впливом цілого ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів соціалізації, серед яких важливу роль відіграє ставлення до сім'ї в суспільстві, модель взаємовідносин в батьківській сім'ї, соціальна приналежність, стать, індивідуальні особистісні особливості та ін.

Під ціннісними орієнтаціями на сім'ю ми розуміємо перевагу сім'ї в ряду інших ціннісних об'єктів, що розглядаються як життєва мета, до досягнення якої треба прагнути, обумовлена соціальними, культурними, економічними умовами, в яких проходить соціалізація особистості, і заломленими в індивідуальній свідомості відповідно з індивідуальними особистісними

характеристиками. Ціннісні орієнтації на сім'ю включені в багатовимірну систему ціннісних орієнтацій особистості, пов'язаних між собою, і займають в ній певне становище.

Питання формування установок на сім'ю і сімейний спосіб життя вчені почали досліджувати не так давно. Це пов'язано зі зміною самого типу родини, та системною кризою інституту сім'ї в сучасних умовах. Нинішню кризу сім'ї вітчизняні дослідники пов'язують не тільки із зміною ціннісних орієнтацій сучасної молоді, але і з загальносвітовими тенденціями. Відбувається перехід від багатопоколінної родини до нуклеарної, від патріархальної до егалітарної. Головною функцією сім'ї стає не ведення спільного господарства, не фізичне народження дітей, а відносини між подружжям.

Сучасні українські сім'ї дуже відрізняються від сімей початку минулого століття. За короткий час змінилося дуже багато: сімейні цінності, пріоритети. Експерти та соціологи запевняють, що нині модель української сім'ї наближається до європейської та американської. Особливо це стосується шлюбного віку, який зростає [5].

У молоді змінюються світоглядні настанови стосовно сім'ї та сімейного життя, послаблюються установки на взяття шлюбу. Спостерігається підвищений рівень розлучень, що свідчить про нестабільність і вразливість сім'ї. Зменшується кількість зареєстрованих шлюбів, спостерігається поширення консенсуальних шлюбів або відкладення шлюбів до «кращих часів».

При цьому, результати досліджень свідчать, що у свідомості сучасної молоді цінність родини залишається пріоритетною. На шкалі загальнолюдських цінностей для переважної більшості молодих людей на першому місці стоїть «хороша сім'я» (88% респондентів). Серед інших цінностей найбільш важливими для молоді є: здоров'я (85%), діти (82%), матеріальне забезпечення (78%), кохання (72%). Названі цінності безпосередньо пов'язані з родиною, її життєдіяльністю, оскільки реалізувати зазначені потреби, що в них відображені, можна передусім у сім'ї.

Позитивним моментом є усвідомлення переважною більшістю респондентів цінності дітей, що підтверджується як відповідями на питання «Наскільки важливими для Вас є діти?» (89,4 % опитуваних відповіли «дуже важливі» та «скоріше, важливі»), так і незначною часткою тих, хто вважає, що в сучасній сім'ї не повинно бути дітей (1,2 %) [10].

Рівень підготовленості молоді до подружнього життя визначається усвідомленням важливості і відповідальності щодо цього кроку і необхідністю ґрунтовного обговорення питань майбутнього життя з партнером. Результати опитування свідчать, що досить значна частина молодих людей (майже третина) взагалі не обговорювала питання майбутнього сімейного життя.

Глобальні соціально-економічні та політичні перетворення останніх десятиліть порушили сформовану відносну симетричність сімейних та професійних ціннісних орієнтацій українських жінок. З одного боку, негативні економічні наслідки зміни господарських практик в Україні сприяли відродженню традиційних уявлень про чоловічі та жіночі ролі, відродили у певної частини жіночого населення орієнтацію на сімейні цінності як домінуючі. З іншого боку, форсоване входження українського суспільства в перехідний період розвитку детермінувало появу жінок, в ієрархії ціннісних орієнтацій яких цінності кар'єри і самореалізації на ринку праці придбали домінуюче значення.

Розвиток сучасної сім'ї багато в чому пов'язаний зі зростанням ролі особистісного потенціалу в сімейних відносинах. Це обумовлено дією таких факторів, як перехід до ринкових відносин, правової держави, інформаційного суспільства, що в свою чергу вимагає найбільшого розкриття творчого потенціалу особистості та можливостей її соціальної адаптації. Складається нове ставлення до кожного члена сім'ї як персони [4]. Але за таких умов старшому поколінню незатишно жити, багато чого доводиться переглядати у своїй життєвій позиції, щоб не тільки знайти спільну мову з молодими, але ще і впливати на їх виховання.

Результати вибіркового соціально-демографічного обстеження «Сім'я та сімейні відносини» показують, що потенційно можливий внесок «третього покоління» у виконання функцій утримання та виховання дітей в сім'ї у нас недооцінюється, накопичені знання та досвід осіб похилого віку використовується недостатньо. Наприклад батьки респондента та його шлюбного партнера є основними виконавцями таких сімейних обов'язків щодо дітей віком до 18 років: залучення до домашньої роботи – 1,8 % випадків, читання книжок – 1,6 %, спільне проведення вільного часу – 0,5 %, допомога в навчанні – 0,3 % [9]. Це дає підстави вважати, що існує «зсув» у бік недооцінки можливостей «третього покоління» у вихованні онуків.

Нині, потрібна ідеологія виховання, заснована на традиційних духовно-моральних цінностях, притаманних нашій країні. Ідеологія, де сім'я, школа, позашкільні установи, дитячі молодіжні організації, ЗМІ діяли б цілеспрямовано, посилюючи позитивну роль держави в житті сім'ї і суспільства на якісно новій основі – пріоритеті сімейного виховання дітей, загальнолюдських цінностей, цінностей сімейного способу життя, цінності Людини і її життя.

Важлива роль у зміні ситуації належить соціальній роботі з сім'єю, формуванню громадської думки, посиленню впливу на ситуацію громадських організацій. Суспільство в основному орієнтовано на проблемні сім'ї, і поступово втрачається соціальний контроль за становленням молодого покоління країни. Культ сім'ї повинен підтримуватися з дитинства як фундаментальний уклад життя.

Впровадження традиційних сімейних цінностей у формальну та неформальну освіту та інформаційний простір, в тому числі, за допомогою інститутів громадянського суспільства, мають стати метою держави.

Світовий досвід доводить, що зовнішні та внутрішні проблеми сім'ї більш ефективно вирішуються за допомогою спеціально організованої системи державної сімейної політики. Її суспільна значимість обумовлена специфічними проблемами сім'ї, необхідністю взаємної адаптації держави і

сім'ї, підвищенням її ролі в суспільному розвитку, оптимізацією діяльності інших соціальних інститутів у інтересах сім'ї [6].

Сімейна політика повинна формуватися з двох складових. Перша – це економічна складова і друга, що є основним – це духовно-моральна складова. Державні заходи підтримки материнства, молодих сімей та сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах, відіграють величезну роль, але цінності – це духовна категорія, збереження якої вимагає впливу на свідомість людини.

Тож необхідно починати з морального виховання, в тому числі на прикладі побудови стосунків. Формування ціннісних орієнтирів українців повинно базуватися на величезній науковій і педагогічній спадщині, традиціях та християнських основах нашого суспільства.

Відсутність ціннісних орієнтирів впливає на вільний вибір молодої людини в силу її суб'єктивного світобачення. Найбільш видима проблема у царині сім'ї полягає в тому, що люди, маючи внутрішню потребу до побудови міцних і надійних взаємовідносин, не можуть і не вміють для себе їх забезпечити.

До останнього часу українська держава не вважала за потрібне пропагувати і формувати ціннісні орієнтири у питаннях стосунків. Як наслідок – багато давно встановлених і випробуваних часом сімейних традицій та цінностей забуті. Значна частина людей вважає, що правила поведінки застаріли, а норми моралі себе дискредитували.

Сім'я це найкраще середовище для формування особистості, яка буде готовою гідно і достойно вступити в доросле життя. На жаль українська сім'я в своїй більшості не виконує цього завдання по відношенню до своєї власних дітей. Негативні приклади через розлучення яскраве тому підтвердження.

Тому існує друга інституція, яка має право і обов'язок брати на себе відповідальність по формуванню громадян, патріотів, хороших майбутніх батьків. Це держава, яка має освітні ресурси.

На виконання Постанови Верховної Ради України від 20 грудня 2011 року № 4183 «Про рекомендації парламентських слухань на тему «Інститут сім'ї в Україні: стан, проблеми та шляхи вирішення», для підготовки учнівської молоді майбутнього подружнього життя у 2012 р. розроблено програму «Сімейні цінності». Програма схвалена для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та реалізується за рахунок варіативної складової навчальних планів загальноосвітньої школи.

Завдання підготовки юнаків та дівчат до сімейних відносин – допомогти їм усвідомити ці сімейні цінності, сформувані особистісну мотивацію сімейної поведінки.

Досвід підготовки до життя в подружжі існує в м. Києві 8 років. Організатором навчання виступають Головне управління у справах сім'ї, молоді та спорту Київської міської державної адміністрації та Всеукраїнський благодійний фонд «Сім'я».

Досвід Києва впроваджується і в інших регіони України. Наприклад, Управління у справах сім'ї, молоді та міжнародних зв'язків Донецької міської ради реалізує проект «Дізнайся більше про сімейне життя». А в рамках реалізації проекту «Щаслива сім'я основа подружнього життя» Регіональної комплексної програми «Молодь и сім'я Донеччини. 2013-2017 роки», розробленої управлінням у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації в лютому-квітні поточного року проведені курси для спеціалістів по роботі з подружніми парами. Навчання пройшли 120 спеціалістів з міст та районів області (соціальні фахівці, працівники відділів у справах сім'ї та молоді міських радах та райдержадміністрацій), 65 лікарів-гінекологів та представники релігійних конфесій області.

15 травня 2013 року Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову соціальну програму підтримки сім'ї до 2016 року, в якій вперше було включено такий важливий напрям, як підготовка людей до життя.

Для реалізації цього пріоритету Міністерством соціальної політики України у 2013 р. розроблено Програму навчання спеціалістів щодо підготовки молоді до подружнього життя, а також навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджуватимуть цю програму. Крім того, спільно з місцевою владою заплановано навчання близько 5 тисяч регіональних фахівців та відкриття міських та районних центрів підготовки до подружнього життя.

Незважаючи на те, що в державному бюджеті на 2014 рік відсутні кошти на фінансування зазначених кроків в напрямку реалізації цієї ініціативи, Міністерство соціальної політики України за підтримки Програми розвитку ООН проводить в регіонах України семінари-наради щодо системного впровадження Програми підготовки молоді до подружнього життя. Зокрема, упродовж квітня 2014 року проведено семінари у містах Суми, Запоріжжя та Рівне в рамках виконання Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року.

Провідною установою, де досліджуються проблеми сім'ї, дітей та молоді є Державний інститут сімейної та молодіжної політики. Серед робіт, виконання яких заплановано на 2013-2015 роки – фундаментальне дослідження «Інститут сім'ї в умовах трансформаційних процесів в Україні та світі»; прикладні науково-дослідні роботи: «Сім'я в життєвій стратегії сучасної української молоді», «Актуальні проблеми типологізації сім'ї, як об'єкта державної сімейної політики», «Технології підвищення соціальної адаптованості сімей», «Система соціальної підтримки сімей з дітьми в Україні: критерії ефективного функціонування». При цьому Державний інститут сімейної та молодіжної політики є науково-дослідною установою Міністерства молоді та спорту України.

На наш погляд доцільно підпорядкувати зазначену установу Міністерству освіти й науки України, адже серед пріоритетних напрямів роботи Міністерства молоді та спорту України немає жодного, безпосередньо спрямованого на розвиток інституту сім'ї [8].

Тема сім'ї та сімейних цінностей в Україні не займає відповідного своїм значенням місця в інформаційному просторі. Спостерігається дефіцит якісних телепрограм, публікацій, які спонукали б молодих людей до створення сім'ї, народження й виховання дітей, допомагали тим, хто вже створив сім'ю. Для вирішення цих питань потрібна не лише консолідація і мобілізація журналістської спільноти, а й об'єднання зусиль професіоналів медіасфери з представниками державної влади, громадськими діячами.

Оскільки ми живемо в інформаційному суспільстві, необхідно законодавчо обмежити розповсюдження інформації, яка прямо заперечує або принижує традиційні сімейні цінності. Нині, цінності масової культури представляють серйозну загрозу для сьогодення і майбутнього суспільства, руйнують сім'ю як вищу моральну цінність.

Необхідно збільшити кількість та якість інформаційних продуктів, що сприяють розумінню важливості для повноцінного життя міцних родинних стосунків. Треба знову навчати людей, що життя здорової дорослої людини у сім'ї є нормою, що додержання системи традиційних сімейних цінностей є передумовою щасливого, плідного життя.

Відродити культ родинного життя можна в самих сім'ях, за допомогою збереження і шанування кращих давніх традицій. Цінності сім'ї важливо пропагувати в кіно, в літературі. Благородство, високі позиції справжньої повноцінної сім'ї сьогодні катастрофічно потребують свого відновлення.

Висновки. В даний час в українському суспільстві є розуміння необхідності реалізації нової соціокультурної стратегії сімейної політики, обумовленої глобальними викликами сучасності і внутрішніми реальними геополітичними та соціальними інтересами держави:

Головним завданням сьогодення є формування сімейно-орієнтованої політики, націленої на підтримку сучасної української родини, на затвердження традиційних сімейних цінностей.

Державній владі необхідно ставити завдання формування теорії і практики управління цінностями, серед яких особливе місце займає цінність

сім'ї. Держава потенційно здатна регулювати ціннісні орієнтири народонаселення, направляючи розвиток відповідних потенціалів у напрямку оптимуму забезпечення життєздатності країни. Держава без цінностей – нежиттєздатна [7].

На нашу думку в межах проведення державної сімейної політики України щодо зміцнення авторитету сім'ї, формування у свідомості людей розуміння важливості ролі родини доцільно:

- удосконалити механізми взаємодії з громадськими, у тому числі і релігійними організаціями, що дозволяють підняти престиж сім'ї, підвищити виховний вплив сім'ї, посилити її роль в соціалізації підростаючого покоління;

- формувати просімейне державне інформаційне замовлення: теле- і радіопрограм різних форматів, публікацій в друкованих виданнях, матеріалів в інтернет-ЗМІ на сімейну тематику, соціальну рекламу, присвячену традиційним сімейним цінностям; використовувати регіональні ЗМІ в якості майданчика для діалогу між представниками органів влади та місцевими жителями з питань захисту сім'ї, материнства і дитинства;

- затвердити навчальну програму «Сімейні цінності», як загальнодержавну для впровадження до основної програми навчання середніх загальноосвітніх шкіл.

В подальших роботах планується здійснити детальний аналіз ефективності заходів, що здійснювалися державними органами в межах проведення державної сімейної політики України щодо формування сімейних цінностей українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року : постанова Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 341. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws.

2. Антонов А. И. Социология семьи : учеб. пособ. для студ. вузов, обуч. по направлению и спец. «Социология» / А. И. Антонов, В. И. Медков. – М. :

Изд-во Московского ун-та, Изд-во Международного ун-та бизнеса и управления, 1996. – 304 с.

3. Безнощенко Е. А. Семья в системе ценностных установок современного общества / Е. А. Безнощенко // Вестник Российского университета дружбы народов. – М., 2010. – № 4. – С. 4 – 15.

4. Вдовина М. В. Межпоколенные конфликты в современной семье : монография / М. В. Вдовина. – М. : Изд-во МГУ, 2005. – 284 с.

5. Волощенко О. В. Сучасна українська сім'я / О. В. Волощенко // Українська педагогіка. – 2007. – № 3. – С. 29 – 35.

6. Ноур А. М. Особливості становлення та розвитку молодих сімей в Україні / А. М. Ноур // Український соціум. – 2008. – № 1. – С. 61 – 71.

7. Якунин В. Ценностное целеполагание в государственном управлении / В. Якунин // Проблемы теории и практики управления. – М. : ООО «ММГ», 2012. – № 3. – С. 15 – 28.

8. Пріоритети роботи Міністерства молоді та спорту України на 2014 рік та шляхи з їх реалізації / Міністерство молоді та спорту України. – Режим доступу : www.dsmsu.gov.ua/index/ua/category/215.

9. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К. : ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.

10. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. – К. : АДЕФ-Україна, 2008. – 256 с.